

УДК 342.721

А.М. НОВИЦЬКИЙ, кандидат юридичних наук (Ph.D), старший науковий співробітник, начальник відділу дослідження проблем протидії податковим правопорушенням НДЦ з проблем оподаткування Національного університету ДПС України

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО БАНКІНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Щодо проблемних питань правового забезпечення застосування новітніх технологій в господарській діяльності суб'єктів цивільної авіації.

Стрімкий розвиток суспільства, що відображається, насамперед, у розвитку нових телекомунікаційних засобів, постійному збільшенні обсягу інформації, переосмисленні цінностей, коли інформація стає особливим надбанням суспільства, а інформаційно-комунікаційні технології – важливим стимулом для розвитку світової економіки, світової культури – все це ознаки сучасності. Не можна не зазначити, що можливість отримати інформацію швидше, віднайти її у великому масиві Інтернету стало нині буденним явищем. Інформаційні технології становлять вагомую частку світового виробництва, що спричиняє глобальний перерозподіл як ринку праці, так і ринку послуг [1].

Завершується епоха паперового документообігу. Все більше і частіше застосовується електронний аналог паперових документів, одним із яких є авіаційний квиток. Застосування телекомунікаційних технологій та Інтернету дають можливість їх використання в цивільній авіації, це дозволяє авіакомпаніям, що широко застосовують передові технології, бути конкурентоспроможними на ринку надання авіаційних послуг. Інтенсивний розвиток нових інформаційних технологій стає основною рушійною силою економічних та соціальних змін у світі. Завдячуючи цьому, з впевненістю можна стверджувати, що суспільство вступає в нову стадію свого розвитку – інформаційну. З повним переконанням ми можемо сказати про становлення глобального електронного середовища для економічної діяльності, для виникнення нових суспільних відносин.

Проблеми правового забезпечення становлення інформаційного суспільства, його окремих елементів, у тому числі й електронного банкіngu та електронних грошей, вивчали українські вчені: І. Аристова, К. Беляков, В. Брижко, В. Гавловський, Р. Калюжний, В. Цимбалюк, М. Швець та інші. Проте комплексно питання правового забезпечення впровадження новітніх інформаційних розробок у цивільній авіації до цього часу не розроблялось.

Метою даної статті є дослідження правового забезпечення запровадження системи надання електронних послуг у системі цивільної авіації України, розвитку дозвільної системи застосування засобів обігу електронних грошей; визначення ризиків їх обігу, можливі напрями правового врегулювання суспільних відносин, пов'язаних із застосуванням електронного квитка, його оплати, застосування інших електронних документів при здійсненні господарської діяльності суб'єктами цивільної авіації.

Одним із важливих елементів розширення сфери послуг та покращення обслуговування пасажирів є запровадження електронного квитка. З прийняттям законів “Про електронний цифровий підпис” та “Про електронний документообіг” стало можливим застосування систем надання послуг з продажу електронних квитків. Дану операцію можливо здійснити за допомогою систем електронного банкіngu.

Під банківськими електронними послугами слід розуміти проведення на підставі цивільно-правового договору в інтересах та на користь клієнта банківських операцій за допомогою електронних телекомунікаційних засобів (засобів зв'язку) [1]. Проте, електронні послуги базуються на відомих банківських операціях і не можуть існувати відокремлено [2]. Близьким за значенням є і твердження Б.П. Адамика [3]. Й. Бонгартця, які, говорячи про електронні банківські послуги, відмітили, що вони відносяться до інформаційних послуг або інформаційних продуктів, тобто нематеріальних цінностей [4].

Е. Булатова зазначає, що сутністю електронних послуг банків є надання віддаленого банківського обслуговування, яке за способом взаємодії з клієнтом відноситься до систем типу “клієнт-банк” [5].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що електронний банкінг – це спеціальний інструмент для надання банківських послуг на відстані за допомогою телекомунікаційних та новітніх інформаційних технологій.

Електронний банкінг виник з розвитком Інтернету та інших видів телекомунікаційних мереж. Надання банківських послуг через глобальну інформаційну мережу стало однією із форм розвитку всієї банківської системи світу. За участю у віртуальному світі банки можна поділити на дві категорії: ті що є повністю віртуальними, ті, що мають лише окремий сегмент своєї діяльності в глобальній мережі.

На теренах колишнього СРСР, зокрема в Україні, перший вид (повністю віртуальних) банків не поширений. Це пов'язано з багатьма факторами, зокрема нормативною базою, яка чітко регламентує порядок створення фінансових установ – банків. Законодавчими актами не передбачено створення повністю віртуальних банківських установ.

В Україні представництво банків в Інтернеті знаходить своє місце через створення сайтів. Через Інтернет банки надають цілий ряд фінансових послуг для своїх клієнтів.

Вперше сайти банків у всесвітній комп'ютерній мережі почали з'являтися у середині дев'яностих років минулого століття. До цього банки вже робили деякі кроки щодо надання банківських послуг через віддалений доступ, наприклад, за допомогою телефонії. Вони використовували закриті системи, які забезпечували клієнтам доступ, за допомогою телефонного зв'язку до їх рахунків. Проте виділення окремих закритих систем зв'язку між клієнтом та банком вимагало додаткових матеріальних затрат, чим обмежувало коло можливих потенційних споживачів банківських послуг. Тому з розвитком Інтернету з'явилась можливість широкого доступу, а також програмного забезпечення щодо безпеки зв'язку та захисту інформації.

На сьогоднішній день практично всі способи передачі інформації застосовуються в електронному банкінгу. Аналізуючи способи передачі інформації від віддаленого клієнта, можна визначити наступні види е-банкінгу:

- РС-банкінг (ПК та модемний зв'язок);
- телебанкінг (телефонний зв'язок);
- відеобанкінг (телевізійний зв'язок);
- банківські автомати самообслуговування;
- Інтернет-банкінг, він же online-banking (Інтернет-зв'язок).

Поряд з існуванням системи електронного банкінгу виникає нова інституція суспільних відносин – електронні гроші. Що ж таке електронні гроші? Відповідно до Європейської Директиви про електронні гроші № 2000/46/ЄС від 18 вересня 2000 р.: “електронні гроші” означають грошову вартість, яку представлено у вимозі до емітента, що:

- а) зберігається на електронному пристрої;
- б) випускається для одержання коштів на суму, не меншу за вартість у грошовому вираженні;

в) приймається як засіб платежу за зобов'язаннями іншими, ніж зобов'язання емітента [6].

Великий тлумачний словник української мови дає наступне визначення: “електронні гроші – грошові засоби, які використовуються в електронній системі банківських послуг” [7]. Проте, в національній правовій системі нормативне визначення поняття електронних грошей поки що відсутнє, як і правила їх обігу.

Поряд із проблемами широкого застосування можливостей електронного банкінгу та електронних грошей впроваджуються програмні системи надання електронних послуг суб'єктами цивільної авіації. Так, наприклад, “Міжнародні авіалінії України” надають комплекс послуг через свій сайт в Інтернеті: можливість забронювати заздалегідь квиток, вибрати місце в літаку, замовити та придбати квиток, сплативши кошти за допомогою електронного банкінгу.

Поряд із ризиками, пов'язаними з застосуванням електронного обслуговування клієнтів, визначаються і переваги – швидкість, відсутність черг, поліпшення умов обслуговування і, найголовніше, – економія часу на придбання квитків.

Для захисту і підтвердження електронного замовлення застосовується зворотний зв'язок через Інтернет. Авіакомпанія підтверджує отримання замовлення та факт оплати послуги. Таким чином гарантується надання послуг у відповідності із замовленням.

Крім того, у сфері надання електронних послуг суб'єктами господарювання цивільної авіації розширюються можливості та сфера надання послуг.

Так окремими авіакомпаніями надаються наступні електронні послуги:

- оформлення та переоформлення електронних квитків;
- анулювання замовлення;
- повернення електронного квитка та можливість скасування повернення;
- авторизація користувачів;
- використання віддалених кіосків самообслуговування;
- наскрізна реєстрація пасажирів;
- самостійна реєстрація через Інтернет та інші.

Для забезпечення роботи та правового закріплення нововведень у Росії було видано наказ Міністерства транспорту, який врегульовує відносини, пов'язані із запровадженням електронного квитка, визнанням його сили на рівні із паперовим аналогом.

У той же час, в Україні існують проблеми навіть з обігом електронних грошей. Проблема правового забезпечення існування електронних грошей, різноманітних платіжних систем, що здійснюють свою діяльність в національному сегменті Інтернет визначена окремими органами виконавчої влади України. Так, у листі Держфінмоніторингу України від 2 грудня 2003 р. № 1826/30420-4 “щодо правомірності використання системи трансферу майнових прав Web Money Transfer суб'єктами підприємницької діяльності”, зокрема, зазначається, що відповідно до Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” обов'язковою умовою законного проведення розрахунків фізичними та юридичними особами України між собою за допомогою платіжних систем є наявність дозволу або реєстрації.

Національний банк України в листі № 25-209/1539-8608 від 20 листопада 2003 р. зазначив, що питання емісії та обігу електронних грошей ще не знайшли відображення в законодавчих та нормативно-правових актах внаслідок їх новизни для України. Вбачається реальна необхідність не лише технічної розробки нормативних актів на основі міжнародних рекомендацій, а й вироблення концептуальних підходів щодо реалізації державної грошової політики України.

На підтвердження необхідності нормативного забезпечення даного виду суспільних відносин може слугувати і телеграма Національного банку України № 48-012/29-192 від 10 січня 2006 р., в якій, зокрема, попереджаються всі банківські установи України про загрозу відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, клієнтами Інтернет-банкінгу та рекомендується посилити вимоги до віртуальних клієнтів.

Саме із міркувань посиленої безпеки досить часто багато провідних авіакомпаній стримано застосовують інноваційні технології пов'язані із введенням електронного обслуговування клієнтів, продажем електронних квитків, введенням віддалених кіосків самообслуговування та електронної реєстрації пасажирів.

Необхідно зазначити, що запровадження різноманітних електронних систем зв'язку між контрагентами цивільно-правових відносин (як то відносини: “пасажир – компанія”) сприяють розвитку інформаційних відносин в Україні, яка фактично вже стоїть на порозі вступу до Інформаційного суспільства.

Необхідність правового закріплення норм суспільних відносин, що виникають із впровадженням електронних систем, інноваційних технологій обслуговування, є нагальною потребою. Саме це спонукало до роботи над структурою проекту Інформаційного кодексу України як основоположного документа. Саме в цьому документі планується об'єднати основні вимоги щодо електронного забезпечення, гарантувавши повну безпеку учасників суспільних відносин, пов'язаних з інформаційними контактами.

Розробка та прийняття проекту Інформаційного кодексу України надасть значний поштовх розвитку електронного урядування, яке на даний час в Україні залишається більше декларативним, ніж дієвим.

Саме із цих міркувань можна зробити висновок про те що, широке запровадження системи обігу електронних квитків, інших елементів електронного обслуговування пасажирів є важливим етапом розбудови інформаційного суспільства в Україні, запровадження дієвого електронного урядування та спонукатиме до розробки нових правових норм, що регулюють інформаційні суспільні відносини.

Використана література

1. Податкова політика України : стан, проблеми та перспективи : Монографія [Текст] / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2008. – 675 с.
2. Кирилюк Д. Поняття та юридична природа електронних банківських послуг [Текст] // Юридичний журнал. – 2005. – № 10. – С. 59-65.
3. Саркисянц А. Новые технологии в расчетно-платежной системе коммерческого банка [Текст] // Планета INTERNET. – 1998. – № 5-6. – С. 30.
4. Адамик Б. П. Банківські електронні послуги : Навч. посібник [Текст] / Б. П. Адамик / [Тернопільська академія народного господарства; Інститут банківського бізнесу]. – Т. : Карт-бланш, 2005. – 95 с.
5. Бонгартц Йорг. Электронные банковские технологии: вызов банковской индустрии. – Режим доступу : www.mbk.spb.ru/rus/mbk2000/plenary/bongartz.html
6. Булатова Е. Банківські електронні послуги // Весник ТИСБИ. – 2001. – № 3. – С. 6.
7. Про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними [Текст] : Директива 2000/46/ЄС від 18.09.2000 р. // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2002. – № 6.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] : [уклад. та гол. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2007. – 1736 с. – (3 дод. допов. та CD).

~~~~~ * * * ~~~~~